

5410 - تازه‌مسلمانی که خواندن سورۀ فاتحه برایش دشوار است

سوال

من انگلیسی زبان هستم (این زبان مادری‌ام است) و در حال یادگیری زبان عربی هستم. پس از مسلمان شدنم سورۀ فاتحه را یاد گرفته‌ام، اما برخی حروف هستند که نمی‌توانم تلفظ کنم و حروفی هم هستند که اشتباه تلفظ می‌کنم. در یکی از کتاب‌های فقه خوانده‌ام که هر کس در یک حرف از فاتحه اشتباه کند، نمازش باطل می‌شود. تلاش می‌کنم به قرائت‌های ضبط شده گوش دهم تا قرائتم را تصحیح کنم اما همچنان اشتباه می‌کنم و به شدت نگران شده‌ام. در حین خواندن برای تصحیح تلفظ حروف، بسیار توقف می‌کنم و اغلب فاتحه را بیش از یک بار تکرار می‌کنم. چه کار باید بکنم؟

خلاصه‌ی پاسخ

باطل شدن نماز کسی که در خواندن فاتحه خطا می‌کند، یک حکم عمومی نیست؛ پس هر خطایی در خواندن فاتحه، نماز را باطل نمی‌کند. بلکه نماز تنها زمانی باطل می‌شود که فرد چیزی از فاتحه را حذف کند، یا اعراب [کلمات] را به گونه‌ای تغییر دهد که معنا را کاملاً دگرگون سازد. سپس، این حکم بطلان نماز، تنها برای کسی است که توانایی خواندن صحیح فاتحه را دارد یا توانایی یادگیری آن را داشته اما [در یادگیری] کوتاهی کرده است. اما کسی که از انجام این کار ناتوان است، باید آن را به اندازه‌ی توانایی‌اش بخواند و این [خطاها] به او ضرری نمی‌رساند؛ زیرا «الله هیچ‌کس را جز به اندازه‌ی توانایی‌اش مکلف نمی‌سازد».

پاسخ مفصل

الحمد لله.

آیا خواندن سورۀ فاتحه رکن نماز است؟

۱ - خواندن سورۀ فاتحه بر اساس قول صحیح علما، یکی از ارکان نماز است و بر امام، مأموم و کسی که به تنهایی نماز می‌خواند (منفرد)، واجب است.

از ابوهریره رضی الله عنه از پیامبر - صلی الله علیه وسلم - روایت است که فرمودند: «هر کس نمازی بخواند و در آن ام‌القرآن (سورۀ فاتحه) را نخواند، نمازش ناقص است - این را سه بار تکرار کردند - ناتمام است». به ابوهریره گفته شد:

ما گاهی پشت سر امام هستیم [و او قرائت می‌کند]. او پاسخ داد: آن را در دل خود بخوان، زیرا من از رسول الله - صلی الله علیه وسلم - شنیدم که می‌فرمودند:

«خداوند متعال فرموده است: من نماز (یعنی سورۀ فاتحه) را میان خود و بندهام به دو نیم تقسیم کرده‌ام و برای بندهام هر آنچه بخواهد، خواهد بود. پس هرگاه بنده بگوید: **الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** خداوند متعال می‌فرماید: بندهام مرا ستود. و هرگاه بگوید: **الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ**، خداوند متعال می‌فرماید: بندهام مرا ثنا گفت. و هرگاه بگوید: **مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ**، می‌فرماید: بندهام مرا تمجید کرد - و یک بار فرمود: بندهام کارش را به من واگذار کرد. پس هرگاه بگوید: **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ**، می‌فرماید: این میان من و بندهام است و برای بندهام هر آنچه بخواهد، خواهد بود. و هرگاه بگوید: **اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ**، می‌فرماید: این برای بندهام است و برای بندهام هر آنچه بخواهد، خواهد بود» (به روایت مسلم: ۳۹۵).

معنای «خِداَج»، ناتمام و ناقص است.

بر نمازگزار واجب است که آن را به شیوۀ صحیح و به زبان عربی ادا کند؛ زیرا ما مأمور شده‌ایم که قرآن را همان‌گونه که نازل شده است، تلاوت کنیم.

حکم کسی که خواندن فاتحه برایش دشوار است

۲- کسی که به دلیل مشکلی در زبان یا غیرعرب بودن، در تلفظ صحیح [کلمات] دچار مشکل است، بر او واجب است که تا حد توان برای یادگیری و اصلاح تلفظ خود تلاش کند.

اما اگر [پس از تلاش] نتوانست، این تکلیف از او ساقط می‌شود؛ زیرا خداوند متعال هیچ‌کس را جز به اندازه توانایی‌اش مکلف نمی‌سازد.

الله تعالی می‌فرماید: **لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا** [البقرة: ۲۸۶] (الله هیچ کس را جز به اندازه توانایی‌اش تکلیف نمی‌کند).

حکم کسی که کاملاً از خواندن فاتحه عاجز است

۳- کسی که کاملاً از خواندن سورۀ فاتحه عاجز است، یا توانایی یادگیری آن را ندارد، یا به تازگی مسلمان شده و وقت نماز فرا رسیده اما زمان کافی برای یادگیری ندارد، برای او گشایش و راه چاره‌ای در حدیث زیر وجود دارد:

از عبدالله بن ابی اوفی روایت است که گفت: مردی نزد پیامبر - صلی الله علیه وسلم - آمد و گفت: ای رسول خدا، به من چیزی بیاموز که برایم کافی باشد، زیرا من نمی‌توانم [قرآن] بخوانم. ایشان فرمودند: بگو: **سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا**

اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مرد آن انکار را با دستش شمرد و گفت: این برای پروردگارم است، پس برای خودم چه؟ ایشان فرمودند: بگو: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي، وَعَافِنِي (خداوندا، مرا بپامرز و به من رحم کن و مرا هدایت فرما و به من روزی بده و به من عافیت ببخش). راوی می‌گوید: پس آن انکار را نیز با دست دیگرش شمرد و برخاست.

به روایت نسائی (۹۲۴) و ابوداود (۸۳۲).

منذری در «الترغیب والترهیب» (۲/۴۳۰) اسنادش را «جید» دانسته و حافظ ابن حجر در «التلخیص الحبیر» (۱/۲۳۶) به حَسَن بودن آن اشاره کرده است.

ابن قدامه رحمه الله می‌گوید:

«پس اگر چیزی از قرآن را به خوبی نمی‌داند و امکان یادگیری قبل از خروج وقت را نیز ندارد، بر او لازم است که بگوید: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ؛ به دلیل روایتی که ابوداود نقل کرده است که: مردی نزد پیامبر - صلی الله علیه وسلم - آمد و گفت: من نمی‌توانم چیزی از قرآن را فراگیرم، پس به من چیزی بیاموز که برایم کافی باشد. ایشان فرمودند: بگو: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. مرد گفت: این برای خداست، پس برای من چه؟ ایشان فرمودند: می‌گویی: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَعَافِنِي.

و بر او لازم نیست که بر پنج ذکر اول چیزی بیفزاید؛ زیرا پیامبر - صلی الله علیه وسلم - به همان‌ها اکتفا کردند و تنها زمانی بر آن افزودند که او درخواست اضافه کرد».

اگر کسی می‌تواند بخشی از فاتحه را بخواند اما از خواندن بخش دیگر عاجز است، بر او لازم است همان مقداری را که می‌تواند، بخواند. و بر او لازم است که آنچه را به خوبی می‌داند، به اندازه‌ای تکرار کند که مجموع آیات خوانده شده به تعداد آیات سوره فاتحه (یعنی هفت آیه) برسد.

ابن قدامه می‌گوید: و این احتمال نیز وجود دارد که گفتن «الحمد لله» و «لا إله إلا الله» و «الله اکبر» برایش کافی باشد؛ به دلیل فرموده پیامبر - صلی الله علیه وسلم - : «اگر چیزی از قرآن همراه داری، پس آن را بخوان، وگرنه، خدا را حمد و تهلیل و تکبیر بگو». به روایت ابوداود.

(المغنی: ۱/ ۱۸۹ - ۱۹۰).

آیا نماز کسی که در یک حرف از فاتحه خطا کند، باطل می‌شود؟

آنچه خوانده‌اید مبنی بر اینکه اگر نمازگزار در یک حرف از فاتحه خطا کند نمازش باطل می‌شود، یک حکم عمومی و مطلق نیست. هر خطایی در خواندن فاتحه موجب بطلان نماز نمی‌شود، بلکه نماز تنها در دو حالت باطل می‌گردد: یکی آنکه فرد چیزی از فاتحه را حذف کند، و دیگر آنکه اعراب [کلمات] را به گونه‌ای تغییر دهد که معنا را کاملاً دگرگون سازد.

باید توجه داشت که این حکم بطلان نماز، تنها برای کسی است که توانایی خواندن صحیح فاتحه یا یادگیری آن را داشته، اما در این امر کوتاهی کرده است.

اما کسی که از انجام این کار عاجز است، باید آن را به اندازه توانایی‌اش بخواند و این [خطاها] به او ضرری نمی‌رساند؛ زیرا خداوند هیچ‌کس را جز به اندازه توانایی‌اش مکلف نمی‌سازد. و از جمله قواعدی که اهل علم مقرر داشته‌اند این است که: «لا واجب مع العجز» (با وجود ناتوانی، واجبی وجود ندارد).

نگا: المغنی (۲/ ۱۵۴).

در چنین حالتی، شایسته است که فرد سورة فاتحه را تا هر قدر که می‌تواند بخواند و سپس به همراه آن، ذکرهای تسبیح (سبحان الله)، تحمید (الحمد لله)، تکبیر (الله اکبر) و تهلیل (لا إله إلا الله) را بگوید تا جبران آن مقداری از فاتحه باشد که ترک کرده است.

نگا: المجموع (۳/ ۳۷۵).

آیا نماز کسی که در فاتحه دچار لحن (خطای اعرابی) می‌شود، صحیح است؟

از شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله سؤال شد:

آیا نماز کسی که در فاتحه دچار لحن می‌شود، صحیح است یا خیر؟

ایشان چنین پاسخ دادند:

«لحن و خطایی در فاتحه که معنا را تغییر ندهد، نماز صاحب آن، چه امام باشد و چه منفرد، صحیح است... اما لحنی که معنا را تغییر می‌دهد: اگر شخص معنای [تغییر یافته] را بداند، مانند اینکه بگوید: {صِرَاطُ الَّذِينَ أَنْعَمْتُ} [به جای أَنْعَمْتُ که معنای من نعمت داده‌ام می‌دهد] در حالی که می‌داند این ضمیر متکلم (اول شخص) است، نمازش صحیح نیست. و اگر نداند که این خطا معنا را تغییر می‌دهد و معتقد باشد که این ضمیر مخاطب (دوم شخص) است، در [صحت نماز او]

اختلاف نظر وجود دارد. واللہ اعلم».

مجموع الفتاوی (۴۴۳/۲۲).

و همچنین از ایشان درباره کسی که در نمازش، کلمه‌ای را که باید مکسور باشد، منصوب می‌خواند، سؤال شد.

ایشان پاسخ دادند:

«اگر [از حکم اعراب] آگاه باشد، نمازش باطل است؛ زیرا او در نمازش در حال به بازی گرفتن [دین] است. و اگر جاهل باشد، بنا بر یکی از دو قول، نمازش باطل نمی‌شود».

مجموع الفتاوی (۴۴۴/۲۲).

توصیه‌هایی به خواهر تازه‌مسلمان

خواهر تازه مسلمانم، برای شما لازم است که با تمرین و تکرار فراوان در [یادگیری قرآن] بکوشید. همچنین، نزد خواهر مسلمانی که قرائتش خوب است، بخوانید و به فایل‌های صوتی قاریان برجسته نیز بسیار گوش فرا دهید.

هیچ نیازی به اضطراب و نگرانی نیست؛ زیرا خداوند از درون بندگانش آگاه است و به خوبی می‌داند چه کسی تلاش و کوشش می‌کند و چه کسی اهل کوتاهی و اهمال است.

این مشقتی که شما در خواندن قرآن احساس می‌کنید، بر حسنات و پاداش شما می‌افزاید. از عایشه رضی الله عنها روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «کسی که در قرآن ماهر است، همراه با فرشتگان بزرگوار و نیکوکار است، و کسی که قرآن را می‌خواند و در آن لکنت زبان دارد و خواندنش بر او دشوار است، دو پاداش دارد».

به روایت مسلم (۷۹۸).

نووی رحمه الله می‌گوید:

«و اما کسی که در آن لکنت زبان دارد، کسی است که به دلیل ضعف حفظش، در تلاوت دچار تکرار و توقف می‌شود. پس برای او دو پاداش است: پاداشی برای قرائت، و پاداشی برای لکنت و مشقتی که در تلاوتش متحمل می‌شود».

همچنین، نیازی به تکرار [فاتحه] بیش از یک بار نیست؛ زیرا این کار از روش و سنت پیامبر - صلی الله علیه وسلم - نیست، بلکه دروازه‌ای را به سوی وسواس باز می‌کند، از ارزش نماز می‌کاهد و خشوع را از بین می‌برد، انسان را از تدبر در

معانی آیات غافل می‌سازد و شیطان را خشنود می‌کند؛ چرا که او از همین راه برای عذاب دادن نمازگزار استفاده کرده تا در نهایت او را از نماز خسته و دل‌زده کند. به یاد داشته باشید که خداوند متعال، بخشنده و مهربان است و او به ما از خودمان مهربان‌تر است و ما را به چیزی که توان آن را نداریم، مکلف نمی‌سازد.

والله اعلم.